

Mórícz Zsigmond portréja

Székely Aladár
önarcképe a fiával
1916 körül

Enteriőr a kiállításról

Babits Mihály és Ady Endre

Székely Ady-sorozatából

Írók és művészek Székely Aladár műtermében

Új vizeken...

Ezzel a címmel, 2020 októberében, Székely Aladár fotográfus születésének 150. évfordulója alkalmával mutatták be a Petőfi Irodalmi Múzeumban azt a kiállítást, amely nemcsak az ismert, hanem az eddig nem publikált képei segítségével is szemléltette a művész pályafutását és a műteremben zajló alkotómunkáját. Így a kiállított több mint száz fotón keresztül kirajzolódtak a Székely-dinasztia három és fél évtizedes működésének jellemző vonulatai is. A tárlat az életmű lehangsúlyosabb részére, a portréira fókuszált, a termek falaira felkerültek a családjáról készített felvételei, a kor híres művészeiről készült fotói, valamint saját önarcképei is. Ám miután a járványhelyzet miatt november közepétől a PIM rendezvényei sem voltak látogathatók, ezek az anyagok is a PIM blogjára költöztek. A Lyukasórában most ebből a gazdag életműből adunk közre képes összeállítást.

A XX. századi magyar portréfényképezés útját meghatározó fotográfus, Székely Aladár 1870-ben született Gyulán. A szakmát hivatásos fényképészekből tanulta, először a Dunky fivéréknél Kolozsvárott, később pedig Budapesten. Gyula és Orosháza után ugyanis 1899-ben Budapesten nyitott műtermet, előbb a Mária Terézia téren (ma: Horváth Mihály tér), majd 1910-től a Váci utca 18.-ban lévő bérház legfelső emeletén berendezett modern, otthonos műtermébe (is) várta az arcképre vágyókat. És hogy kik jártak a régi ízléssel szakító, nemzetközi tapasztalatra szert tevő, minden újtásra kész művészi fényképészhez, az a megmaradt fotók segítségével részben rekonstruálható. Aristokraták és polgárok, hazaiak és külföldiek, legfőképpen pedig írók és művészek, Ady és barátai, a Nyolcak festői, a Nemzeti Színház művészei, zenészek és táncosok látogatták a stúdiót, akik barátságukba fogadták a fotóst, és akiket ő örömmel szolgált, támogatott. Küldetésének tekintette, hogy portréfotógrafiáin a művészek vonásait, egyéniségét megragadja, a jövőnek megőrizze.

1915 karácsonyára jelent meg Székely Aladár *Írók és művészek* című albuma, addigi pályafutásának rá jellemző válogatása, az első sorozat. Kiket, mely felvételeket tartalmazott volna a második sorozat? A hipotetikus kérdés megválaszolásához a kiállítás azokból a pozitív kópiákból és negatívokból mutatott be reprezentatív válogatást, amelyek a Székely-hagyaték részeként 1977-ben kerültek a Petőfi Irodalmi Múzeumba.

A *Nyugat* írógárdájának tagjait is fotózta, és többek között Rippl-Rónait, Bartók Bélát, Eötvös Lorándot. Albumához Ady Endre és Ignotus írtak előszót. Ady különösen nagyra be-

csülte művészetét, Székely számos mell- és egész alakos képet készített róla. Ady halála után adta ki azt az albumot, amelyben hét eredeti Ady-arckép található, és amelyhez Móricz Zsigmond írt előszót.

Amikor Székely 1906-ban bejárta Nyugat-Európát az anokatestvéreivel, Rónai Dénessel, akkor találkozott az újfajta irányzattal. Ezeken a portrékon megszűnik a távolságtartás, az arc közel kerül, a fotós pedig igyekszik megragadni az alany valódi személyiségét, gesztusait, mozdulatait, érzelmeit. Székely hazatérve ennek a realista irányzatnak lesz az úttörő képviselője.

Abban a korban járunk, amikor a művészet minden területén elindulnak az adott ág megújítását célzó mozgalmak. A *Nyugat* írói, költői, a *Nyolcak* festői is az újat keresték. A kiállítás címe, az *Új vizeken...* Adyra és arra a miliőre is utal, amelyben mindenki az újat kutatta. Másrészt Székely Aladár úttörő tevékenységét is híven mutatja: a maga határozottságával, kiállásával úttörő jelensége volt az új szemléletű fotográfia elterjedésének.

Kiemelt helyen szerepelt a kiállításon az 1910-ben feleségéről és gyermekéről készült fényképe, amely egészen másféle stílusról árulkodik. Ez egy ún. festőies felvétel, amelyen az anya arcát különlegesen világítja meg a fény, a kontúrok elmosódtak, lágyak. 1910-ben Székely ezzel a képpel és más felvételeivel az első nagyszabású nemzetközi fényképkonferencián átütő sikert aratott, kollekciója aranyérmeket nyert.

Nyitva tartásáig a tárlat első egységben a Gulácsy Lajosról készített fotók fémjelezték Székely nagybányai kötődését. Két Gulácsy-fotót láthatott a közönség: az egyikben Rómeó alakjában volt látható, a másikon pedig, amint háttal *A spiritualista* festményét szemléli. A kö-

Enteriőr a kiállításból

Elöl Bartók Béla és Kodály Zoltán ülnek a WK vonósnegyes társaságában

IGNOTUS

– a művészkedés nélküli művészetről

„Székely Aladár egy derék fotográfus ember, akinek művészete abban áll, hogy nem művészkedik a fotográfiával, s képeinek az az egyéni s ezzel

megint művészi vonásuk, hogy nem tolja beléjük egyéniségét” – így indítja *Székely Aladár* című írását Ignotus 1910-ben, a *Nyugat* karácsonyi számában megjelent főszerkesztői cikkében. Később így folytatja: „A fotográfus legfeljebb beleárthatja magát a gépek dolgába, festői vagy jellemző vagy meggyás beállítással, aztán, ha a lemez már megvan, retouche-sal. Ezzel azonban nem egyéniséget visz beléjük, hanem valamilyenre nyalja a képet. [...] semmi erőltetett beállítás, utána semmi retouche. Ez Székely Aladár gondolatmenete, s igen jó, igen művészi, igen frappáns arcképekben váltja valóra. [...] a szépen nekilendült magyar fényképirásban mind több szem és több megrendelés fordul az ő nyers, de erős képei felé. S ezt meg kell írni, mint ahogy nem szabad magára hagyni semmi becsületességet és semmi művészetet.”

Főszerkesztői hitvallás is ez a befejezés. Szakmai szempontból pedig az ignotusi paradoxon: a művészkedés nélküli művészet máig érvényes jellemzést ad Székely Aladár portréfényképezéséről.

Márfffy Ödön
Csinszkával

Gulácsy Lajos
1920 körül

ADY – Székelyről
Székely sokéves, elmélyült művész-személyiség-fényképezése 1915 végére könyvvé érik. Az impozáns, vászonkötésű album *Székely Aladár fényképei, Írók és művészek* címen jelenik meg Ady Endre–Ig-

notus előszavával, *I. sorozat* jelzéssel. Ady lelkes mondattal zárja ebben írását:

„Szeretem, hogy ez az album megjelenik, s örülök, hogy a Székely Aladáré, aki íme elmondja innen esetleges és hiábavaló pózainkon keresztül is – hogy kik vagyunk.”

Ady Endre
az édesanyjával
és Csinszkával

vetkező egységben kosztümös, beállított képek következtek híres színészekről, akiket Székely főként a műtermében fotózott, amint beöltözve, a szerepük szerint átlényegülve pózoltak a kamerának. Őket megint képzőművészek követték: például Szinyei Merse Pál, Kernstok Károly, Rippl-Rónai, Márfffy Ödön, Czigány Dezső. Nagy falat szenteltek a *Nyugat* íróinak: itt szerepeltek többek között Babits, Ady, Kafka Margit portréi. Ignotus már 1910-ben elismerően írt Székelyről a *Nyugatban*, majd a folyóirat két kiállított lapjáról kiderült, hogy népszerűsítették, nyomon követték a pályáját.

Két barátsága kapott még hangsúlyt a kiállítóterben. Külön falon voltak láthatók az Adyról és családjáról, valamint a Móriczról és családjáról készült fotográfiák. Ady először 1907-ben, Lédával ment el Székely műtermébe, ekkor készült a szerelmüket megpecsételő felvétel; a fotós Csinszkával együtt is többször megörökítette a költőt. Székely Ady mellett a legjobb kapcsolatot Móriczcal ápolta. 1935-ig fotózta az író, portréin az élet gondjaival küzdő, magába zárkózott, néha búskomor férfi tekint ránk.

Ady halála és a világháború visszavetette Székely pályáivét. Azonban mindazok, akik korábban jártak hozzá, a háború után újra visszatérnek hozzá. De valóban, jól látható, hogy mindenki életében történtek változások: Csinszkát már Márfffy Ödön mellett látjuk, Babits Török Sophie-val áll a kamera előtt. Móricz, Janka öngyilkossága után Simonyi Máriát veszi feleségül. Székely Ady múzsájáról, Lédáról egészen különleges portrét készít ebben az időben: Diósyné kedvenc kutyájával látható a képen.

1926-ban Székely eldöntötte, hogy Ady emlékére létrehoz egy albumot. Lefestette az érmindszenti kúriát, emléklakettet készített, elutazott Párizsba, hogy lefotózza azokat a helyeket, ahol a költő megfordult. Az albumba beválogatott hat Ady-portrét és a szülőházáról készített felvételt is, Móriczcal pedig íratott egy szép bevezetőt. Nagyon sok példányt ki nyomtatott, a terjesztést is megkezdte, amikor kiderült, hogy Ady Lajosnak nem tetszik Móricz bevezető szövege. Székely Aladárnak végül vissza kellett vonnia a kiadványt. Amikor bekerült a PIM-be a hagyaték, akkor ennek az albumnak az elázott, sérült, tönkrement példányait is megtalálták.

Székely Aladár 1930-ban megbetegszik, a fia fokozatosan átveszi a feladatait: ugyan a fényképeken még a *Székely Aladár műterme* felirat szerepel. Székely Aladár neve ekkorra már annyira ismert, hogy külföldi alkotók is ellátogatnak a műterembe, ha Budapesten járnak. Székely műtermében készült Ruggiero Ricci hegedűművész, Marinetti, Kokoschka, Sztravinszkij portréja is.

❖ Összeállította:
Weltler Ildikó

A RAJNAI SZIBILLA

HILDEGARD VON BINGEN CSODÁLATOS ÉLETE

A legelső nő zeneszerzőnek tekintik, fennmaradt életművel

ÖNÖK KÜLDTÉK

Előző számunkban Önök küldték címmel először közöltünk szemelvényt azon szellemi csemegék közül, amelyekre a szerkesztőségünk „levelesládájába” érkező feljegyzések egyike hívta fel a figyelmünket. Akkor Szenci Molnár Albert Imádságos könyvecskéjéről írtunk. A mostani, ugyancsak különlegesnek tekinthető kulturális tudósítást, Sághy Marianne tanulmányát, az Artmagazin archívumából kaptuk. Abban a reményben adjuk most közre, hogy Bingeni Szent Hildegárd kivételes személyiségének históriája lebilincseli majd olvasóinkat. A katolikus hírportálok definíciója szerint a Rajna-vidéki „Hildegard von Bingen” (1098–1179) a középkor nagy misztikus szentje, apátnő és egyháztanító volt, akit a közelmúltban, 2012-ben XVI. Benedek pápa avatott egyházdoktorrá. A kulturális fórumok meghatározása értelmében pedig ugyanakkor a XII. századi reneszánsz legsokoldalúbb alkotója. Az Artmagazin beszámolója így ír róla: látnok, teológus, természettudós, füvesasszony, zeneszerző, nyelvész, politikus, ám hogy radikálisan újító képzőművész is, arról a kódexillusztrációi alapján még csak most indultak meg a kutatások. Nem csoda hát, ha a mélyen krisztushitű apácát a köznyelv „rajnai szibilla” néven is emlegette. (A szerkesztő)

Bingeni Szent Hildegárd XII. századi Liber Scivias-kéziratának 1927–33 között készült faksimile kódexe

Hildegárd nemesi család tizedik gyermekeként látta meg a napvilágot, szülei Istennek ajánlották, így a gyenge fizikumú kislány nyolcéves korától a Rajna menti Disibodenberg bencés apácakolostorában élt. Harmincnyolc évesen a nővérek apátnővé választották, hiába tiltakozott, hogy betegsége miatt alkalmatlan, járnai is alig tud. Ennek ellenére később nemcsak anyakolostorát vezette, hanem két másikat is alapított, a Bingen mellett Rupertsbergben és Ebingenben. Apácáinak evangéliummagyarazatokat (*Expositiones evangeliorum*) és liturgikus műveket is írt. 1151-ben keletkezett, *Erények hierarchiája* (*Ordo virtutum*) című egyszólamú zenés drámája az erényeknek és a Sátánnak egy lélekért vívott harcát énekli meg. A nyolc női és egy férfihangra írt mű az első oratórium és az egyetlen középkori dráma, amelynek szövege és zenéje is fennmaradt. A mű a gregorián zene elemeire támaszkodik, de ezen is átsüt Hildegárd egyénisége.

Kolostoraiba azonban nemcsak a jó zene miatt özönlöttek a hívek, hanem mert Hildegárd füvesasszony is volt. Gyógynövényes keneteiért és teáiért messze földről keresték fel a betegek. Nem egyszerű „vajakos” volt, misztikus megismerés hozta felszínre számára a természet titkait. Látomásai gyermekkorá-

ban kezdődtek és folyamatosan tartottak: isteni kinyilatkoztatást kapott, amelyet egy Égi Hang azonnal értelmezett is számára – azaz szabályos használati utasítást kapott afelől, hogy mit jelent, amit lát és hall. Isteni sugallatra tanult meg latinul, emellett kifejlesztett egy „ismeretlen nyelvet” is (*lingua ignota*), a szférák misztikus nyelvét, amellyel Istennel és a szellemvilággal lehet érintkezni. Tudását nem tartotta meg magának, hanem mindig a köz javára fordította: nemcsak kolostorának tagjai, hanem a környékbeli falvak és várak lakói is nála kerestek gyógyulást. Orvosi ismereteit *A betegségek okai és gyógymódjai* (*Causae et curae*), *Egyszerű és összetett gyógyszerek könyve* (*Liber simplicis et compositae medicinae*) címmel és egy kilencötetes enciklopédiában, a *Fizikában* (*Physica*) foglalta össze. A betegség Hildegárd számára az erő és a tudás forrása: egész életében súlyos betegségekkel küzdött, de ez nem törte le, hanem arra sarkallta, hogy megtalálja a baj testi-lelki okait. Füveskönyve a növények áldásos hatásait emeli ki, és nála a szellemi tevékenység mindig testmozgással párosul: mindez nem más, mint a bencés regula, amelyet Szent Benedek a VI. században lefektetett. Hildegárd saját szerzetesi hagyományán belül találja meg a misztikus tudás megszerzésének és átadásának lehetőségét.

Az Égi Hang

Negyvenkét éves, amikor az Égi Hang biztatására leírja látomásait. Ebből lett 1151-re a *Látomások és kinyilatkoztatások három könyve* (*Visionum ac revelationum libri tres*), amelyet röviden csak *Scivias* (*Tudd az utat!*) címmel emlegetnek: ez a legismertebb és legünnepelebb műve, amelyben kijelenti, hogy semmi mást nem tesz, mint Valaki Más üzenetét közvetíti: „nyomorult nőszemély, törekeny ember vagyok, akiben semmi állandóság nincs, hamu a hamuból, por a porból, aki csak azt mondja, és azt írja, amit valaki más oltott belé”. Az Égi Hang mellett mások is támogatták, elsősorban lelkiatyja, Volmar, látomásait a kor legnagyobb misztikusa, Clairvaux-i Bernát tanácsára III. Jenő pápa is jóváhagyta. A sikeren felbuzdulva Hildegárd 1158–74 között folytatta az írást *Az erényes élet* (*Liber vitae meritorum*) és az *Isteni művek* (*Liber divinorum operum*) című gyűjteménnyel. A misztikus apácát kortársai nagyra tartották, több száz levele maradt fenn, amelyeket a hozzá tanácsért fordulónak írt, illetve azoknak, akiknek Isten általa üzent. Politikai ügyekben is kikérték véleményét. Barbarossa Frigyes kiváltságosította kolostorát, Hildegárd azonban elítélte a császárt, amiért az nem számolta fel az egyházszakadást: „Vigyázz, nehogy a legfőbb Király szemed vaksága miatt elvessen téged!” Kölnben a katarok ellen szólalt fel, de az elvilágiasodott papokat is bírálta: „Istent nem ismertek, embertől nem félték. Nem olyan prédikátorok vagytok, amilyeneknek Isten látni akar benneteket, (...) gög, dicsőség, szórakozás, ezek jegyében telik életetek. Az Egyház pilléreinek kellene lennetek, és romokban heverték a földön.” Ezek után nem meglepő, hogy ki-

átkozták, ami után az „engedetlen” apátnő kolostorában sem áldozni, sem zsolozsmázni nem lehetett, sőt még a harangot sem húzhatták meg, és az interdictumot csak hosszas tárgyalások után sikerült föloldani. Hildegárd nyolcvanegy évesen a rupertsbergi kolostorban halt meg. Halála után szentként tisztelték, tömeges zarándoklatok indultak sírházhoz, ahol csodás gyógyulások történtek.

Hildegárd, a látnok

Hildegárd, a látnok

Hildegárd, a látnok mindent a szemével fogott fel. Gembloux-i Guibert-nek azt írta: „Amit nem látok, azt nem is ismerem, mert tanulatlan vagyok.” A mindenütt jelen lévő látás, a vizualitás teszi szövegeit és képeit annyira különlegessé: „Ő élő Élet, ó gyöngéd vigasztaló: a halál tebenned halálát halja, / Kitárod a

Hildegard von Bingen a XII. századi Liber Scivias-kéziratának 1927–33 között, a rupertsbergi kolostorban készült faksimile kódexéből

„Látnok, teológus, természettudós, füvesasszony, zeneszerző, nyelvész, politikus, ám hogy radikálisan újító képzőművész is, arról a kódexillusztrációi alapján még csak most indultak meg a kutatások.”

művek is díszesen festett kódexekben maradtak fenn – pontosabban nem tudjuk, fennmaradtak-e, mert a második világháború idején a rupertsbergi kéziratokat kimenekítették Drezdából, de eltűntek, és manapság csak a róluk készült színes másolatok elérhetőek, az eredetiek vagy megsemmisültek, vagy lappanganak valahol.

A *Scivias* *Kozmosz* című képe az Élő Fényben megjelenő mindenséget, a Napot, a Holdat és a csillagokat ábrázolja. A lángoktól ölelt csillagkert akár egy indiai mandala, közepén nyelvet öltő tátongó lyukkal, de akár a Fiú születését is beeláthatjuk ebbe a nyugodt és kiegyensúlyozott kompozícióba. Hildegárd, a látnok, nem izgága lelkesedéssel, hanem egy jogi békés derűjével jeleníti meg a Háromegegy-Istenség kozmikus szépségét, amely egy másik

mennynek zárt kapuját látó szemekkel.”

Hildegárd írásai, így a *Scivias* és az *Isteni*

képen még direkter jelenik meg. „Ezután vakítóan tiszta fényt láttam és benne egy zafírkék emberalakot, melyet keresztül-kasul szelídvörösen sziporkázó lángnyelvek jártak át. A tiszta fény teljesen átömlött a sziporkázva lobogó lángba, a sziporkázva lobogó láng pedig a tiszta fénybe. És a tiszta fény és a sziporkázó lángnyelvek egészen átjárták az emberalakot, [mindhárom] egyetlen erővé és hatalommá lényegült. Újra hallottam, ahogy az Eleven Fény hozzám beszél: Ez Isten titkának értelme, mely világosan megmutatta és megismertette, melyik az őseredet nélküli teljesség, a le nem hanyatló, melynek leghatalmasabb erejéből az erők forrásvizei előbugyognak. Mert ha az Úr tulajdon életereje üres volna, mi volna akkor a műve? Valójában hiúság volna az. Ámde a tökéletes műben felismerhető annak építője.”

Vannak azonban sötétebb és félelmetesebb látomásai is. Az Utolsó Napok és az Antikrisztus eljövetele nemcsak témájánál fogva rette-

netes, képisége is riasztóan, döbbenetesen modern. A bal felső részben öt színes szörnyeteg jelenik meg Északon: „Aztán Északra néztem és öt állatot láttam. Az egyik, mint egy kutya, tüzes, de nem égett; a másik, mint egy sárga oroszlán; a harmadik, mint egy fakó ló; a negyedik, mint egy fekete disznó; az utolsó, mint egy szürke farkas. Nyugatra néztek. Nyugaton öt hegycsúcs emelkedett az állatok elé; mindegyik állat szájából kötelek lógtak ki, amelyek a hegycsúcsokhoz kötötték őket. A kötelek feketék voltak, kivéve, ami a farkas szájából jött ki, az félig fekete, félig fehér volt.” A miniatúra jobb felső sarkában az állatokra áldást adó bíbor ruhás figura ül a városfal sarkán és félig kiemelkedve a városfalból, kezében könyv. A sarokkő Krisztus, aki Keleten ül – ott, ahol a templomban az oltár elhelyezkedik, és ott, ahol Jeruzsálem van. Kelet és Nyugat, jó és rossz egyensúlyban van. Az állatok a történelem, az egyház történetének korszakait jelképezik, amelynek Krisztus az alapköve. A miniatúra alsó, nagy képén egy asszony hozza épp világra az Antikrisztust. Az asszony különböző színű végtagjai – vér, agyag, arany – a világek korszakokra utalnak. Az asszony az apokaliptikus látomások „Napba öltözött asszonya” (mulier amicta sole), akit Hildegárd egyedülálló módon az egyházzal azonosít. Ez a szerzetesi hagyomány alapos ismeretét és gyökeres

FORRÁSIRODALOM:

Bingeni Hildegárd élete, ahogyan Gottfried és Theoderik szerzetes a XII. században lejegyezte. Ford. Kovács Krisztina. Budapest, Ursus Libris, 2000
 Középkori szexbreviárium (Constantinus Africanus, Salernói Ismeretlen, Hildegard von Bingen). Szerk. Magyar László András. Budapest, T-Twing, 1994
 Hildegard von Bingen: A megváltás tüzes műve. Ford. Kemenczy Judit. Budapest, Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám, 1995
 Hildegard von Bingen: Szekvencia Szűz Máriáról; Szekvencia Szent Orsolyáról. Ford. Polgár Anikó. Kalligram (1997/6)
 Hildegard von Bingen: Responsoriumok. Ford. Polgár Anikó. Palimpszeszt 15 (2001)
 Hildegard von Bingen: Szekvencia Szent Maximinusról. Ford. Polgár Anikó. Kalligram (2000/11)
 Hildegard von Bingen: A drágakövek; Ó, szent orvoslás; Szekvencia Szent Rupertusról. Ford. Polgár Anikó. Kalligram (2001)
 Hildegard von Bingen: Égi harmóniák. Az Isteni Erők játéka. Ford. Kulcsár F. Imre. Budapest, Kairosz, 2003
 Hildegard von Bingen: Okok és gyógy módok. Ford. Magyar László András. Budapest, Kairosz, 2004

Angyalok kara, Liber Scivias

kifordítását jelenti egy válságos században. A szokásos apokaliptikusábrázolásokkal (Herrad von Landsberg és Liebanai Beatus) szemben Hildegárd szerint az egyházat nem kívülről, hanem belülről támadja a gonosz. Az Antikrisztust az egyház szüli meg, méghozzá bélsárból, az egyház/asszony véres lábai a szenvedésre és arra utalnak, hogy „az egyház alapjaiban a jót képviseli, de a gonosz – a korrupció, szimónia, skizma – belülről rágja...” Az Antikrisztus Krisztust utánozza: mennybe akar menni. Megbabonazza és becsapja az egyházat, a hívek elképedve nézik, mit tesz a szörny, aki nem a zsidókból, nem a muzulmánokból támad, hanem magából az egyházból született. A csalo szörnyetegnek el kell pusztulnia: ilyen óriási hazugságot a világ nem visel el...

Szent Hildegárd

Röviddel 1179-ben bekövetkezett halála után az általa alapított rupertsbergi és ebingeri kolostor apácái kezdeményezték Hildegard von Bingen szentté avatását, de csak a XIII. században, IX. Gergely pápa karolta fel ügyét. 1228-ban indítványozta Hildegárd boldoggá

A Megváltó, Liber Scivias

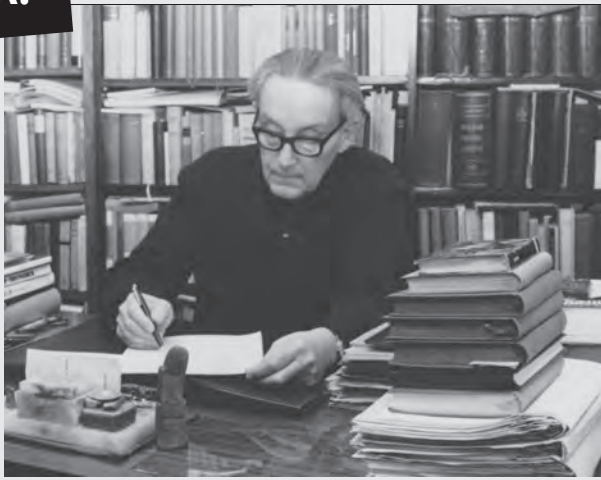

avatását, de nem járt sikerrel. Sokáig az apácák további kérvényei sem értek célt. 1489-ben a mainzi érsek még az apátnő sírját is felnyitatta abban a reményben, hogy talál valamit, amivel szent mivoltát bizonyíthatná. Csak halálának 800. évfordulóján, 1979-ben került újra a Római Kúria elé Hildegárd ügye, akkor a német püspöki kar indítványozta egyházdoktorrá való kinevezését. Ezt a döntéshozók azzal utasították el, hogy egy nőt, akit formálisan még nem avattak szentté, nem lehet egyháztanítóná nyilvánítani. Végül a német pápa, XVI. Benedek tett pontot a hosszú évszázadokon keresztül húzódó eljárás végére. A limburgi püspökség alá tartozó ebingeri Szent Hildegard-apátság ezúttal Georg Ratzingert, a frissen kinevezett pápa testvérét nyerte meg közvetítőnek, és talán ez is szerepet játszott abban, hogy XVI. Benedek 2012 májusában az egész egyházra kiterjesztette Hildegárd tiszteletét, októberben pedig egyházdoktorrá avatta.

Tudd az utat!

Hildegárd leghíresebb műve, a *Liber Scivias* (*Tudd az utat!*) tíz középkori kéziratban maradt fenn, ezek közül kettő a huszadik században tűnt el. Közülük a legfontosabb a rupertsbergi kódex volt, amit a kolostori hagyomány szerint az apátnő saját kezűleg készített, más szakértők viszont közvetlenül a halála utáni időszakra datálják keletkezését. Az eredeti kódexnek – amelyet még Goethe is megcsodált – a második világháború alatt, 1942-ben Wiesbadenből Drezdába szállítás közben veszett nyoma. Csúpan azok a fekete-fehér fotográfiák maradtak róla, amelyeket Hiltgart Keller művészettörténész készített 1928-ban. A Hildegárd látomásos képeiről készült fantasztikus miniatúrákat ma egy faksimiléből ismerjük, melyet 1927 és '33 között készítettek a Sankt-Hildegard-apátság nővérei. A fotókat a másolattal összevetve egyértelműen látszik, hogy a gondosan másoló apácákra azért hatott a korszellem és korizlés – vagyis az art deco! A Scivias-miniatúrákat tanulmányozó német középkorkutató, Liselotte E. Saurma-Jeltsch észrevette, hogy az arcok kerekesebbek, lágyabbak a másolaton. Az Isteni hármasságot ábrázoló vízió képén a fénykörben megjelenő Krisztus, a Fiút jelképező „zafirkek alak” a másolatokon már elvesztette a fotókon még jól felismerhető szakállát (borostáját). A fotókat készítő Keller 1933-as tanulmányában még egyértelműen Krisztusként azonosítja, miközben a feminista teológiában már „bölcseességistennőként”, Sophiaként értelmezik a fénykörben álló alakot, ami rávilágít arra is, hogy Hildegard von Bingen alakja és munkássága milyen remek felület ahhoz is, hogy a mai kor feminista vágyait, reményeit vissza lehessen rá vetíteni.

✦ Sággy Marianne,
 az Artmagazin munkatársa

RÓNAY GYÖRGY

TAVASZ ELÉ

Eltűnt a hó. A lejtőkön a földből meleg gőz csap meg, édes-keserű; a fák vad láza sísteregve föltör s halványzöld kardját feni már a fű; suhanc szelek viháncolnak napestig, a húnycsapat lángszínűre festik; a hegyeken még fáklátúz ragyog, de máris feljöttek a csillagok.

Szobádban ülsz. Az ablak tárva. Látod alant a várost és fönt az eget. Íme, költő, ez itt a te világod, országod, álmod, várad, életed: négy szűk határ közt egy maroknyi szántó; ha tarackos is, földje legalább jó; s fejed fölött, ha szűk lett ideleenn, vigaszodul a tágas végtelen.

Mit akarsz többet? Óperenciákat? Döljön a korlát? Pattanjon a pánt? Vigyázz: nem az tiéd, mit a vágyad, hanem amit az ekéd vasa szánt! A világ ura lehetsz – álmaidban, de megművelned azt kell, ami itt van: s ne panaszkod, hogy pusztá és szegény: a te munkádtól lesz majd televény.

Ma itt és holnap ott: lehet, talán szebb; de itthon élni, s híven: igazabb. Menjen, akit a sorsa kénye hány-vet; de te maradj: te sorsod ura vagy! Az ég akár derült, akár vihart ad: jövőd olyan lesz, ahogy kicsikartad; s el nem veheti senki életed, amíg te magad el nem engeded.

Nézd ezt a várost, ez volt ifjúságod. Hallod a Duna pergő könnyeit? Az a kék köd az alföldi lapály ott; porában szenderegnek őseid. Emitt a hegylánc s csúcsa fenn: a János; nevek: Törökvész, Vérhalom, Virányos... Amott a tó! – s a halott nyarakon a koporsófödél: a Badacsony.

Meg sem születél s mindez máris óvott: téged védtek a Kunság síkjai, túl a Dunán a morcos kis Morócok, s néma renddel az anyák sírjai; táblabírák, színészek, néma pórok szívós sorában léted alkotódott, s ha szólsz, szavadban súlyos messzeség: visszhangot ad az eltűnt nemzedék.

És el nem űzhet innen keserűség, végzet harangja, semmi hatalom. Kemény paranccsal ideköt a hűség: jóban vagy rosszban, mindig szabadon, magunk törvényét vallva, senki másét, s ha körülöttünk akár egy világ ég, óvni magunkban s híven adni át a fiainknak ezt a kis hazát.

Jöjj hát, tavasz! Sarjadjatok, vetések! Virulj, Tündérgert, kicsi Magyarország! Koldusnak is jó földeden az élet, ha szebbé válik tőle a te orcád. Költő, dalolj hát! énekelj hazádat, mutasd föl szívét a magas világnak! S porod fölött csak ezt vessék a fába: „Megtette dolgát és nem élt hiába.”

(1947. március)

A MESTERDALNOK LÁZADÁSA

Tudok minden szabályt. Tudok minden kivételt. Megrágtam minden ízt. Elég volt. Kiköpöm az ételt. Zabáltam a szépet, s rángott a gyomrom undorában. Habzsoltam rá a rútat, s azt is kiokádtam. Hajlékony hangon énekeltem, és öklendeztem utána. Nem akadt jótét lélek, hogy egy marék trágyát vágjon a pofámba. Földhöz csapnám a lantomat, beletaposnám a sárba. Hiába. Vállamra nőtt. Mint madárnak a szárnya.

ORPHEUS

Tanum a Tanais, a hatöblű sötét ár, s Zeusz, kinek kegyén az éj nagy szekeren jár Rhea ökreivel és Nyx lovaival, tünt óriások és tanum a mai faj, Pluto, ki fölfal és Uranus, a teremtő: imádok egy leányt s számomra drága szent. Poseidon, kékhajú szörnyeteg, szómra hív: hallgass meg. Én vagyok a zengő férfiszív, és szeretek. Az ős árny öle csupa felleg; rezdül a lomb, amit a zápor árja ellep. Mint erdön Boreas, Zephir a réteken, zavart szívünkön úgy borzong a szerelem. Szeretem ezt a nőt, édes Eurydikémet, mindig és mindenütt! S ha nem, verjen az ég meg, verje a zsendülő bimbót s az ért magot! A falra mágikus ígét ne írjatok.

(Victor Hugo Orpheé című versének műfordítása)

WEÖRES SÁNDORNAK

Hatvan évet ha megértünk, legalább már annyit értünk: Sebeinkből lett a vértünk. ami kár ért, az is – értünk.

SZÉRŰ

„Ez a hely a legjobb hely tenéked.”
(Babits)

Próbáltam hű maradni Hozzád a nagy hitehagyások idejében, bár bérül érte soha nem reméltem, hogy enyém lesz a hatalom s az ország.

Nem mintha színre láttam volna orcád, legfeljebb azt hagytad, hogy elidőzzem lábaidnál, néhanapján, nem különben, mint Gazdája lába előtt az eb.

Hálából őriztem hát szérüdet de nem csaholtam. Alszol meg lehet, s nem illenék, hogy fölébresszelek. Telekre nyár, őszök jöttek nyarakra,

míg vén lettem, s leszek naponta vénebb. Most küszöbödön fekszem, mint a véreb, mely a macskát se jó, hogy megugassa. Őrizze most már őrzőjét a Gazda.

(1977. december 26/27.)

ALFÖLDY JENŐ A KÖLTŐ RÓNAY GYÖRGY

Ha számot kellene adnom arról, hogy kit tartok a kortársaim közül az irodalmi mesterség legnagyobb tekintélyének, akkor a mérleg mutatója – jó tucat név közötti ingadozás után – Rónay György nevével állapodna meg. A „mérleg” szó a költő-kritikus kulcsszavának tekinthető: a *Mérleg* zodiákus jegyében, 1913. október 8-án született. A vajákosagra hajlamos irodalmárok szerint ez az egyik legemberibb csillagjegye: a tizenkettőből csak a *Vízöntő* vetekszik vele. Az esztendő többi tíz csillagjegye „állatöv”. Névleg csak az igazságot mérlegelők (latolók, becülők) és az égi áldást hozók (öntözők, esőcsinálók) jelképe tűnik emberi vonatkozásúnak.

Rónay György a magyar irodalmat a világ irodalmához mérte, de a nemzetit önmagában is szemlélte, mint Arany János. Aki az ő kritikai mérlegén méretett meg, és nem találatott könnyűnek, az hitelesített. Hivatalos elméletektől, ideológiáktól senki sem volt függetlenebb, mint ő. Méltán lehetett a koalíciós években a kereszténydemokrata párt országgyűlési képviselője. Teljes lélekkel hívő katolikusnak vallotta magát, vezérelve a krisztusi szeretet volt. Irodalmi és más dogmák következetes feloldójaként vette föl a harcolt az irodalom életébe beleavatkozó hatalmak ellen. Hatalmas műveltségével, szakmai és közemberi tisztességével, önzetlen pedagógiai érzékével, szép-irodalmi értékű esszéstílusával és kritikusi igazságérzetével, úgy lehet, nem állt egyedül. Mégis kimondhatom róla, hogy miben volt első az elsők között („primus inter pares”): erkölcsi makulátlanságában és emberi jósággal megtámasztott, mégis szigorú vitakultúrájában, melyből nem hiányzott az önkritika.

Humanistaként szemben állt az évszázad bármily előjelű diktatúrájával. A közélet súlyos dolgairól költői közérzete jelezte véleményét, de költészetét távol tartotta a közvetlen politikálás dohosságától. Ez egyrészt ízlésének, másrészt a hívő humanista módján felfogott katolikus (egyetemes) világnézetének, harmadrészt a költői-műfordítói teljesítményén nyugvó tudományos (irodalomtörténeti és teológusi) rangjának köszönhető. Az irodalom fórumairól számúzhették a kemény diktatúra éveiben, de ő a mások által kényszer-tevékenységnek tartott műfordítást is teljes szívvel művelte. 1953-tól újra látható verseiben a klasszicista költő, rezzenéstelen mérlegállásában állapodik meg az ész és a hit, az értelem és az érzelem mutatója. Irodalomtörténet-írása a magas minőség mellett annyiban emlékeztet Németh Lászlóra, hogy a hazai írásművészet történetét nem egyetlen műben írta meg, hanem egyes esszék sorozatában szóló literatúránk jelentős alakjairól. Az összkép így is jól kibontakozik, sőt jobban, mint ha az egyéniségeket egy elvont eszme kibontakozásának részeként nézné.

A lírikus Rónay György a XX. század harmincas éveiben még javában működő Nyugat szellemében indult a pályán ifjú diákként.

Elindítója és mindenkori példaképe a magyar irodalom hajóját az európaiság vizein kormányzó Babits Mihály volt. Rónay tőle tanulta meg, hogy irodalmunk az öldöklés évszázadában is akkor lehet erős vár „*az igazi haza*” védelmében, ha hű marad önmagához, az eredetiséghez s a tanulékonysághoz. A költő még gimnáziumi diák, amikor nagyot alkot az *Ómagyar Mária-siralom* modorában (a középkori alapmű szövegét akkoriban, a harmincas évek elején találták meg Leuwenben). Adyt és Babitsot tekintette etalonnak, megbecsülve Kosztolányit, Tóth Árpádot, Füst Milánt, Juhászt és a Nyugattal megbékült Kassákot is, akárcsak a második nemzedék példaadóit, Szabó Lőrincet, József Attilát, Illyést. Kevesen ismerték olyan alaposan a régi és a modern magyar irodalmat, mint ő. Hozzá hasonlóan kevesen dédelgették annyit kristályosan megformált versben a főváros erdős, kertes, ligetes tájait, temetőit és templomkertjeit, az ember alkotta és a természeti környezet közös szépségeit. Irodalmunk fővárosi–népi polarizációjában sem az ellentétek kiélezését, hanem az egymást kiegészítő értékek egységét szolgálta a főváros és a vidék között. Az emberi jóakarat, a *benevolencia* híve volt. Nem megosztó, hanem igazságosan mérlegelő. Amikor véleménykülönbség támadt közte és Németh László között, a tét nagy volt: a keresztény magyarság két fő ága, a katolikus és a protestáns kultúra mérte meg önmagát vitájukban. Párbajuk még a „kényes kérdésekben” is inkább összeadódott szellemi életünk javára, mintsem kioltotta volna egyik a másikat. Az igazi ellenfél az ő számukra a nagyhatalmi német erőszak, majd a magyar múlt eltörlésére törő bolsevista hatalom irodalompolitikája volt. Az pedig bűvópataklétre ítélte Rónayt. Ő is, mint Németh, évekig műfordításból élt, ahogy ezt Rónay *Mérleg* című, megkapó versében megírta. Teljesítményüket a „magyar Rilke”, a „magyar Apollinaire”, illetve a „magyar Tolsztoj” mértékével mérhetjük; pótolhatatlan jószolgálatokat tettek a magyar olvasóknak. Erről azonban nem szólhatok felhőtlen örömmel. Pályatársaihoz hasonlóan Rónay is megszenvedett műfordítói teljesítményéért. Akárcsak Kálnoky László, ő is versbe öntötte bánatát afölött, hogy mint a műfordítás pelikánja, saját költői vérével táplálta az idegen nyelvűek magyarul megszólaltatott verseit, az

energiát a maga eredeti művei elől szívva el (Kálnoky: *A műfordító halála*; Rónay: *Mérleg*).

Hogy miért nem a költők első sorában emlegetjük Rónayt, mint nemzedékéből Weörest vagy Radnótit, arról nem könnyű ítélni a költői gondolkodás és a kifejezőskultúra ilyen magas fokán. Füst Milánt hívom segítségül, hogy ne sikeredjen méltatlanra kísérletem. Az ő „látomás és indulat” formulájával élve, Rónay verseiben ritkábban csap oly magasra az indulat, mint a vele együtt említett költőkéiben. És kiegyensúlyozott lelkülete nem adta meg azt a költői „előnyt”, mint ahogy a „neofrivol” Szerb Antal elképesztő, de jogos észrevétele szerint József Attila a szkizofréniának „köszönhette” földöntúli látomásait. Rónay is mindent megtanult a versírásról, amennyire ez lehetséges. Ő is megszenvedte a lét szorongató kényszerképzetait, a mulandóság tudatát és a világ bűneit, Isten rejtekezését, de József Attila költői golgotajárása valahogy mindenkiénél, így az övénél is fájdalmasabb és megrendítőbb volt.

Ez azonban nem kisebbíti az esszéiben és a műfordításban bárkivel összemérhető Rónay György jelentőségét. Számolta ő is, mint kedvencei, a derű óráit, megadatott neki a hittel és a reménnyel együtt a viszonzott szeretet, úgyszintén a szakma javától feléje áramló megbecsülés. Érezhette, tudhatta, hogy a korszak porával-sarával küszködők vigaszt és erkölcsi támogatást merítenek minőségérzékéből, morális példájából. Legszebb versei között ritka drágaköveket találunk, és olvasása közben eltűnődünk azon, hogy nem könnyelmű-e a föntebbi rangosztás, mely szerint költőként nem a „leg-élen” haladt. Az olyan költeményei, mint a koraiakból a *Gellérthegyi óda*, a *Lucifer*, a *Jeruzsálem pusztulása*, a férfikorból a *Stanzák*, a *Hat vers a korintusiakhoz*, a *Mesterdalnok lázadása*, vagy időskorából a *Jób*, a *Kakucsi rózsák*, a *hajós hazatérése* – és még ugyanennyi a nagy elődökről (nemcsak költőkről: zenészekről is), tájak, emberek, „*égővek*, *ábrák*, *csillagok*” kifogyhatatlan bőségű tárgyi közvetőiről. Az idézet Georg Trakltól származik (*Élisz*), s a legjobb világirodalmi antológia címlapján szerepel, amellyel valaha találkoztam – Rónay szerkesztette a legkülönb magyar fordításokból. Az osztrák költő szavai jelzik Rónay egyik líraesztétikai elvét: a Rilke, Eliot, Kavafisz, nálunk Babits, József Attila vagy Nemes Nagy által tökélyre vitt *tárgyias líra* eszményét. Ennek az ideálnak Rónay volt az egyik legilletékesebb képviselője. Ezt sokszor személytelenségnek értelmezik, pedig a tárgyi közvetítő nem közömbösíti a vers alanyiságát, hanem transzformálja, fölerősíti.

S hogy Rónayt klasszicistaként emlegetik? – Hát persze. A művelődésben rendszerint a klasszicista az egyéniségnek az az Ádámra, Jézusra, Odüsszeuszra vagy Faustra hivatkozó törvényhozója, aki a mindenkiben meglévő közös emberit éppúgy megbecsüli, mint a benne rejlő ismeretlent, az *ént*. ♦